

تحقیقات تاریخی درباره خراسان

مزار خواجه ربیع

مزار خواجه ربیع که در قسمت شمالی شهر مشهد واقع گردیده و تا شهر نیم فرسخ فاصله دارد در کنار دره کشف رود در محل بسیار مفرح و دلپذیری واقع گردیده و در نزدیکی نقطه‌ای است که آب کشف رود از آنجا در مجرائی گل آلود سرازیر میشود، همینکه از طرف شهر مقدس بنزدیکی خواجه ربیع میرسید از حوضی میگذرید که بکرشته درختهای نارون ترکستانی روی آن سایه افکنده‌اند. این مزار بوسیله ام کلثوم خانم خواهر فرمانروای آنروز خراسان بسال ۱۰۸۳ هجری بنا شده و این اشعار بصورت کتیبه‌ای روی آن حک شده است:

در عهد سلیمان شاه عالی مقدار	خورشید سریر شرف و عز و جلال
همشیره میرزا محمد طالب	ام کلثوم خانم از مال حلال
در خواجه ربیع بن خشیم از سر صدق	و از بهر ثواب یوم لاینفع مال
بنیاد نمود بر کوه همچو بهشت	حوضی از آب زندگی مالا مال
گردید بسی میرزا صدرالدین	این طرفه بنا تمام بی نقص زوال
تاریخ بنای این مقام دلکش	صالح از پیر عقل چون کرد سؤال
ناگه از غیب هاتفی گفت جواب	«لعنت بر یزید کن بنوش آب حلال»

۱۰۸۳

از حوض تا مدخل مزار بکرشته درخت کاشته شده است و جاده‌ای که از این مسیر میگذرد بدروازه دو طبقه‌ای منتهی میشود که بحالت مخروطی درآمده و با این حال آثاری از آجرهای رنگین روی آن دیده میشود. در گوشه‌ایکه بشکل مثلث ساخته شده با عباراتی پر طعنه در وصف شاه عباس مضامینی نقل شده است بدین مضمون: بانی این عمارت رفیع الشان فلک اساس و این کاخ

قسمتی از ایوان مجلل بقعه خواجه ربیع در مشهد

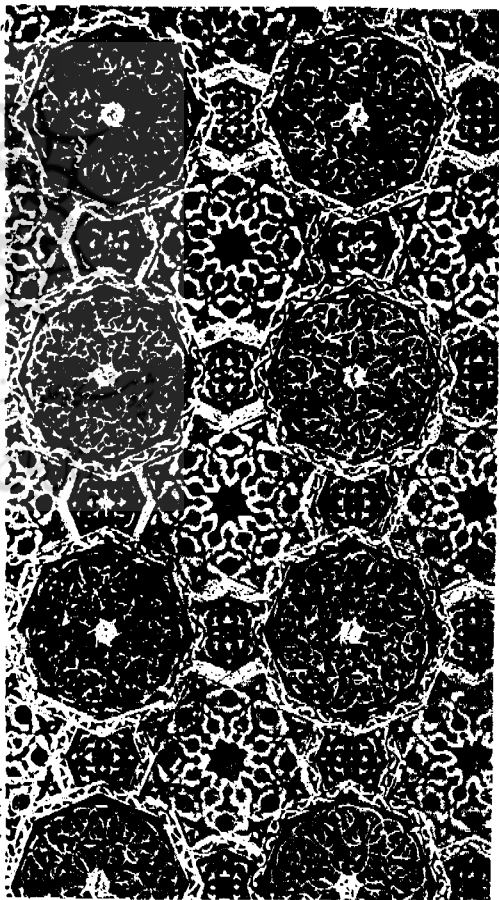
منیع البیان عرش مساس اعلی حضرت سلطان سلاطین عالم فرمانفرمای سلسله بنی آدم حافظ بلاد اله و ناصر عبادله ظل الله تراب عتبه سید المرسلین و کلب آستان امیر المومنین مروج مذهب حق ائمه المعصومین، السلطان بن السلطان والخاقان بن الخاقان شاه عباس الحسینی الموسوی الصفوی بتاریخ هزار و سی و یک هجری بسعی کمترین غلامان دعا کوی الخ رضوی الخادم اتمام یافت . و روی کتیبه کوچکتر که تازه است و بسال ۱۲۵۷ هـ . ق. ساخته شده عباراتی نوشته شده حاکی از لعن بر کسیکه به بنای آن محل یا درختانی که در آنجا کاشته شده صدمه ای وارد سازد. همینکه وارد محوطه میشوید مزار در انتهای خیابانی واقع میشود که درختان زیادی در آنجا غرس گردیده و در فصل بهار منظره فرح انگیزی دارد. گنبد زیبایی که بشکل هشت ضلعی بر فراز مزار ساخته شده مع الاسف در حال خرابی و مشرف بر سقوط است، و خوشبختانه بیشتر کلماتیکه یک قسمت آن باخط سفید و آبی و یک قسمت باخط طلائی نوشته شده بخوبی خوانده میشود، باین شرح : قال الله تعالی الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یحزنون . قال رسول الله صلی الله علیه و آله قد امر بعماره هذه شاه عباس الحسینی الموسوی الصفوی هور (؟) خلال سطر نوشته شده است: کتبتها علی رضا العباسی .

قسمت خارجی بنا با وجود غفلت‌هایی که شده است جالب می‌باشد و هر طرف آن دارای اطاقی است که با آجرهای رنگین و کاشیها و موزائیک مزین شده است. در طرف مغرب آجرهای زرد و آبی بکار رفته و روی آنها نقش سر و کله دو قوچ کوهی عجیب که نصف تنه یک گرگ و نصف تنه یک گوزنی را نشان میدهد، نقش شده است. و شاید این تصویر بنظر ایرانیها مظهر ازدها باشد زیرا این حیوان افسانه‌ای بیشتر که در مشرق زمین دیده میشود بیشتر شباهت دارد، و در نظر اروپائیان قرون وسطی باین شکلی که مجسم شده شباهتی ندارد. آجرهای کاشی که در این بنا بکار رفته شبیه همان آجرهای کاشی است که در تربت شیخ جام و نیشابور و قدمگاه بکار رفته و رویهمرفته مسلم است که بوسیله آجرسازانی نظیر آجرسازان قم ساخته شده است.

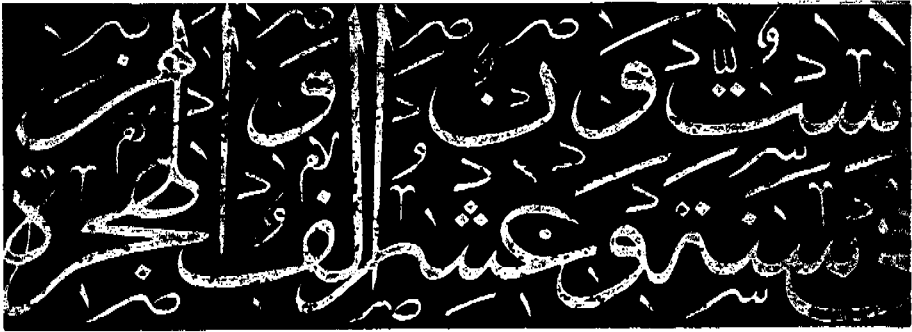
در آنطرف مزار زمین بطرف سراسیمی تندی میرود و منظره داخل دره که بطرف کلات نادری ممتد میشود یکی از زیباترین و جالبترین منظره‌های خراسان است. قبل از ورود بمزار، اقتضا دارد توضیحاتی در باره مرد مقدسی که در آنجا مدفون است داده شود.

خواجه ربیع پسر خشیم یکی از هشت نفر زهادی است که بنام «زهاد ثمانیه» خوانده شده‌اند این مرد یکی از اصحاب علی (ع) بود که بفرمان حضرت امیرالمؤمنین با چهار هزار نفر سوار بخراسان اعزام شده است و بطوریکه معلوم میشود باموقیبت تمام بر این ایالت حکومت کرده ولی تاریخ مسوط و مشروحی درباره او وجود ندارد، و پس از آنکه فوت کرده در همین محل فعلی او را دفن کرده‌اند. (۱)

وقتی که وارد مزار میشوید، می‌بینید که روی قبر بصورت مجللی درآمده باین معنی که صندوق چوبی سرخ رنگی منقوش روی قبر گذاشته شده است تزئینات داخلی مزار بسیار زیبا

تسمتی از کاشیهای نفیس مزار خواجه ربیع

قسمتی از کتیبه گچ‌بری داخل بقعه خواجه ربیع که بخط علیرضای عباسی نوشته شده است

صورت گرفته و بخوبی محفوظ مانده است روی سراسر دیوار داخلی با ارتفاع ۸ فوت (بیشتر از دو متر ونیم) از سطح زمین قطعاتی از کاشیهای زیبا بارنگ آبی و آبی روشن و رنگ طلائی و سفید روی دیوارها بکار رفته ولی غالب کاشیها سفید است روی کاشیهاییکه (یا حفیظ) نقش شده است در زاویه‌های بنا سنگهای مشهدی سیاه کار گذاشته شده است که بخوبی سبک و اسلوب سنگتراشان را نشان میدهد، در قسمت بالای کاشیها دیوارها با کمال هنرمندی رنگ آمیزی شده و بر دور آن خطوط سفیدی روی زمینه آبی بصورت مشخص بخط نسخ نوشته شده است بدین مضمون :

عن جابر بن عبدالله الانصاری رضی الله عنه قال لما نزل قوله تعالی : یا ایها الذین آمنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم : قلت یا رسول الله قد عرفنا الله و رسوله فمن : اولوا الامر الذین قرن الله طاعتهم بطاعته فقال صلی الله علیه و آله : هم خلفائی یا جابرو ائمة المسلمین بعدی اولهم علی بن ابیطالب ثم الحسین ثم علی بن الحسین ثم محمد بن علی المعروف فی التوراة بالباقر سندر که یا جابر فاذا لقیته فاقرأه السلام منی ثم الصادق جعفر بن محمد ثم موسی بن جعفر ثم علی بن موسی ثم محمد بن علی بن علی بن محمد بن الحسن بن علی بن اسمعیل و ابنی حجة الله فی ارضه و بقیته فی عبادته بن الحسن علی ذاك الذی یفتح الله عز و جل علی (کذا) مشارق الارض و مغاربها و ذاك الذی یغیب عن شیعته و اولیایه فلا یثبت فیها علی القول بامامته الامن امتحن الله قلبه للایمان قال جابر فقلنا (کذا) یا رسول الله فهل لشیعته انتفاع فی غیبتهم به فقال صلی الله علیه و آله و الذی بعثنی بالنبوۃ انهم یتضحون بنوره و ینتفعون بولایتهم فی غیبتهم کانتفاع الناس بالشمس و ان تجللها السحاب. یا جابر هذا من مکتون سر الله و مخزون علم الله فاکتمه الاعن اهله - قال العلامة فی الخلاصة ربیع بن خثیم بالخساء المعجزة و الثساء المنقطه فوقها ثلاث نقطه قبل الیاء المنقطه تحتها نقطتین احد انزهاد الثمانیه. کتبها العبد الراجی علیرضا العباسی فی سنة ست و عشرين (کذا) و الف من الهجرة .

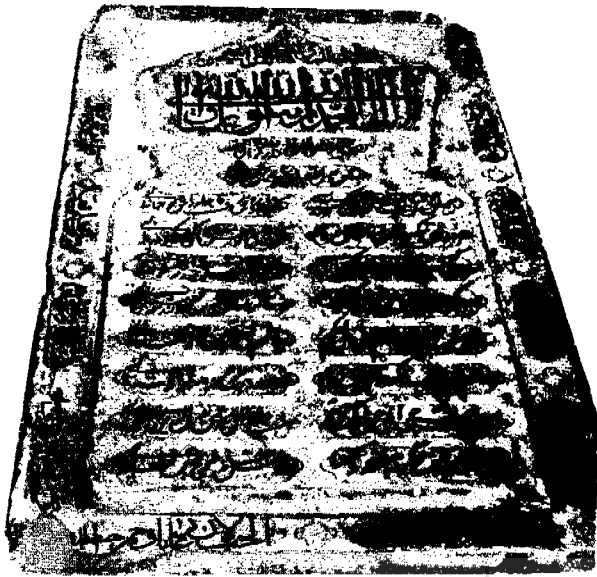
بالتر از سرشته خطوطی که نوشته شده است داخل مزار بضمیمه مقبره نقشهای جالب با رنگ زیبا دیده میشود. سیاح انگلیسی بنام «فریزر» که تقریباً یک قرن پیش از این باین مزار آمده چنین مینویسد: «داخل عمارت تا محل مزار، روی زمینه لاجوردی گلهائی مطالبی بصورت باشکوه و باطراحی جالب و زیبا که نهایت هنر و اندیشه در آن بکار رفته جلوه گر است. در بدنه شمالی داخل مزار، نوشته‌ای نقش شده حاکی از اینکه خواجه ربیع بسیار مورد احترام امام رضا (ع) بوده است. مطلب بخط ثلث باین عبارت نوشته شده است:

قسمتی از نقوش زیبا و کتیبه داخل بقعه خواجه ربیع

« منقول عن الرضا عليه السلام «ما حصل من مرو» الازیارة ربیع بن خثیم »

یعنی از مسافرت مرو جز زیارت ربیع بن خثیم بهره‌ای بدست نیامد. دومین قبری که در داخل بنای مزار دیده میشود مدفن فتحعلی خان قاجار «جد اعلای خاندان قاجاریه است» که یک شخصیت تاریخی نسبتاً مهمی است این مرد رئیس قبیله قاجاریه بوده که در روزگار گرفتاری شدید شاه طهماسب او را حمایت میکرده است. نادرشاه او را بجرم اینکه بادشمنش مکاتبه داشته کشت. نواده همین مرد آغا محمد خان اولین پادشاه سلسله قاجاریه است. روی قبر فتحعلی خان را سنگ مرمر زرد رنگی بسیار مجلل بطول قریب دو متر و بعرض قریب هفتاد سانتی متر پوشانده است و با خط روشن و زیبائی این جملات و اشعار حک شده است:

سنگ آرامگاه فتحعلی خان
قاجار جد سلاطین قاجاریه که در
مدخل بقعه خواجه ربیع مدفون است

«انت الباقی و کل شیء هالك دور این قطعه چهارده معصوم شیخ بهائی علیه الرحمه
بخط نسخ کنیبه شده است .

در پایان این گفتار باید توضیح داده شود که مزار خواجه ربیع از لحاظ زیبایی و ظرافت
بپایه امتیازات و ظرافت فن معماری و هنرمندی عربی اسلامی که در مزار «ماهان» بکار رفته
نمیرسد، ولی معدلک هردو بقعه هریک بذاته از جهت موقعیت و از لحاظ نوشته‌های تاریخی، نه
فقط ارزش آنرا دارد که بکرات بدیدن آن بشتاییم بلکه مزار خواجه ربیع در میان مزار های
خراسان مهمتر و جالبترین مزار است .

قال علی (ع)

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ كُلَّ عَليمِ اللِّسانِ ، مُنَافِقِ الجِینانِ ،
یَقولُ ما تَعلمونَ وَ یفَعَلُ ما تُنکِرونَ .

همانا من از زبان آور فصیح که در دل منافق است بر شما میترسم ،
همان که آنچه شما میدانید میگوید و آنچه را که شما انکار دارید و نمیکنید
انجام میدهد .
(علی امیرالمؤمنین)